

ANAYASAMIZ MUVACEHESİNDE ÜNİVERSİTE MUHTARİYETİ (ÖZERKLİĞİ) MES'ELESİ

Yazan: Prof. Dr. A. Selçuk ÖZÇELİK

Son yıllarda ve son aylarda özerklik (Muhtariyet), hususiyle T.R.T. ve Üniversitelerin özerkliği mes'elesi efkâr-ı umumiyei geniş ölçüde işgal etmekte ve ehemmiyet kazanmış bulunmaktadır.

Biz burada, sadece Üniversite Muhtariyeti üzerinde durmak istiyoruz. Daha ziyade, bu mes'eleyi hukukî bakımdan, özellikle Anayasa Hukuku açısından tetkik ve tahlile tâbi tutmak arzusundayız.

Bilindiği gibi, Anayasamızın 120. maddesi, Üniversiteler hakkında hüküm sevketmiş ve onların muhtariyetini Anayasanın teminatı altına almıştır. Bundan evvelki anayasalarımızda üniversiteler hakkında herhangi bir hüküm yoktur. Bu bakımdan 1961 Anayasamız bir yenilik getirmiştir. Mezkûr maddenin birinci fıkrasına göre, üniversiteler ancak Devlet eliyle ve kanunla kurulurlar. Demek oluyor ki şahıslar, vakıflar ve özel teşebbüsler üniversite kuramazlar. Yine aynı maddenin aynı fıkrasına göre, üniversiteler bilimsel ve idarî özerkliğe (muhtariyete) sâhip kamu tüzel kişileri (âmmе hükmî şahısları) dır.

Bu durum karşısında, Anayasamıza göre üniversitelerin muhtariyetini idârî ve ilmî olmak üzere iki kısımda mütalâa etmek lâzımdır.

I — İdârî Muhtariyet :

Evvelâ idârî muhtariyetin üzerinde duralım. Yüz yirminci maddenin ikinci ve üçüncü fıkraları bu konuda hüküm ihtiva etmektedir. Şöyle ki, «Üniversiteler, kendileri tarafından seçilen yetkili öğretim üyelerinden kurulu organları eliyle yönetilir ve denetlenir.»

«Üniversite organları, öğretim üyeleri ve yardımcıları, üniversite dışındaki makamlarca, her ne suretle olursa olsun görevlerinden uzaklaştırılamazlar.» İşte üniversitelerin idârî muhtariyetinden ne anlaşılması gerektiğini bu hükümler açıkça belirtmiştir. Demek oluyor ki üniversitelerin idârî muhtariyetinden,

1 — Bu müesseselerin kendileri tarafından seçilen yetkili öğretim üyelerinden kurulu organları eliyle idare ve murakabe edileceği;

2 — Üniversite organlarının, öğretim üyeleri ve yardımcılarının üniversite dışındaki makamlar tarafından, hiçbir şekil ve suretle görevlerinden uzaklaştırılamıyacakları,

keyfiyetlerini anlamak icab etmektedir.

Bunun dışında başka bir idârî muhtariyet anlamağa hukuken imkân yoktur. Ezcümle idârî muhtariyet Üniversite binasının içine, duvarlarına, taşına, tuğlasına tanınmamıştır. Şimdi bu mes'ele üzerine biraz daha eğilelim. Üniversitelerin idaresi, kendileri tarafından seçilen selâhiyetli öğretim üyelerinden kurulu organları eliyle yapılacak ve murakabe edilecektir hükmünü üniversitelerin esas görevleri ve fonksiyonları bakımından yani öğretim, talebe yetiştirmek, memlekete faydalı, bilgili, karakterli bir insan olabilecek şekilde genç dimağları işlemek, ilim yapmak ve ilmi memlekete yaymak vazifesiyle mukayyet olarak anlamak lâzımdır. Bunun ötesinde, üniversitelerin muhtariyeti vardır diyerek kendileri tarafından seçilen selâhiyetli öğretim üyelerinden kurulu organlardan başka herhangi bir makam hiçbir şekil ve suretle üniversitelerdeki muamelâtı kontrol edemez diye bir hükme varmaya hukuken imkân yoktur. Meselâ muhtar (özerk) olmasına rağmen, üniversitelerin masraflarını ve tahsisatını Devlet, genel bütçeden öder. Ancak bunların ne tarzda sarfedildiğini, mevzuattaki özel hükümlere göre, Devletin yetkili memurları, ezcümle Sayıştaydan gelen murakıplar veya maliye müfettişleri elbette ki kontrol edecektir. Üniversitelerin muhtariyeti vardır diye bu çeşit kontrollerin yapılamıyacağı iddia edilemez. Böyle bir kontrol sonucunda, sorumlu kimseler hakkında sui- istimalleri görüldüğü takdirde tâkibata geçilmesi, gerektiğinde onların ceza mahkemesi huzuruna sevk edilmesi kadar normal bir şey yoktur. Ve böyle bir murakabe üniversitelerin idârî muhtariyetini ihlâl edici mâhiyette anlaşılamaz. Aynı zamanda bu konuda, idârî vesayet müessesesini de hatırlamak ve idârî vesayet müessesese-

sini bu müessese ile birlikte değerlendirmek ve incelemek lâzımdır.

Mes'eleyi başka bir bakımdan da inceleyelim. Yukarıda idârî muhtariyetten ne anlamak lâzımgeldiğini iki maddede belirtmiş ve bunun dışında üniversitelere herhangi bir imtiyaz ve dokunulmazlık tanınmayacağını ve tanımanın doğru olmadığını ifade etmiştik. Şimdi bunu müşahhas bir misalle daha belirli bir hale koyalım.

Son zamanlarda memleketimizde yanlış bir kanaat belirmeye ve yaygın bir hal alma istidadını göstermeye başlamıştır. Üniversite muhtariyeti bu müesseselerin binaları ve hudutları içinde bir dokunulmazlık ve serbestî imkânı olarak tanıtılmak istenmektedir. Kanaatımızca böyle bir telâkki tarzı doğru olmadığı gibi, bazen tehlikeli olabilecek bir mâhiyet arz etmektedir. Bu mes'elenin ehemmiyeti bilhassa üniversite binası içinde suç işlenmesi hallerinde kendisini gösterir. Böyle durumlarda Devletin emniyet kuvvetleri üniversite yöneticilerinden yazılı veya sözlü talep gelmedikçe, kat'iyen bina içine, üniversite dâhiline giremez, orada suçluları yakalayamaz diye düşünmek doğru olmadığı gibi, tehlikeli sonuçları dâvet edebilecek mâhiyettedir. Özellikle üniversite içinde talebe birbirine girmiş, gözgöre göre insan döğülürken, yaralanırken, hattâ öldürülürken bilfarz üniversite yöneticilerinin şu veya bu düşünce ile, şu veya bu mahzurun doğmasından çekinerek Devletten yardım istememesi halinde, güvenlik kuvvetlerinin bina dışına kadar gelerek, sırf yardım istenmedi diye içeriye girmeyip dışarıdan olaylara seyirci kalması ve suç işlenmesine mâni olmaması yahut suç işlemiş veya hakkında tevkif (tutuklama) kararı verilmiş kimseleri sırf üniversite binası içine sığındılar diye girip orada yakalayamaması her bakımdan mahzurludur. Kanaatımızca bu hususta iki hali birbirinden ayırd etmek gerekir :

A — Suç işlenmeden evvel, mühim ve vahim olayların doğması çok mümkün ve muhtemel olan hallerde, üniversite idarecilerinin evvelâ suç işlenmesine, bina dahilindeki Devlet mallarının tahribine mâni olabilecek ciddî tedbirleri alması, bu gibi nâhoş olayların vukuunun önüne geçmesi gerekir. Bunun mümkün olamayacağı, yani böyle olayların önüne geçilemeyeceği kat'iyetle belli olursa o zaman münasip bir müddet tatil kararı verilmelidir. Bunlar mümkün olamadığı ve şartlar gerektirdiği takdirde, daha vahim olayların

vukuunun önüne geçmek için, Devlet güvenlik kuvvelterinden faydalanmak hususunda resmî makamlardan talepte bulunulmalı ve bunda tereddüd gösterilmemelidir.

B — Eğer bunlar yapılamamış veya yapılamadan üniversite dâhilinde vahim olaylar çıkmış, yaralama, adam öldürme veya Devlet mallarını tahrip gibi suçlar işlenmişse, adlî zabitanın, delilleri toplaması, suçluların yakalanması için üniversite dâhiline girmesi hususunda idarecilerin talebini beklemesi veya böyle bir talep vâki olmadan girememesi diye bir şey düşünülemez. Polis derhal tmumî hükümler dairesinde gereğini yapabilecektir ve yapmalıdır. Bu durum karşısında, umumî olarak, üniversite içine hiçbir şekilde polis giremez, girerse muhtariyet ve dolayısıyla Anayasa ihlâl edilmiş, çiğnenmiş olur düşünce ve iddiası mesnetsiz ve yersizdir. Bu mevzuda, yukarıda zikrettiğimiz ihtimalleri nazara almak ve ona göre hal tarzına varmak uygundur.

II — İlmî Muhtariyet :

İlmî muhtariyete gelince, bu konudaki düşünce ve kanaatlerimizi şöylece açıklayabiliriz.

Anayasanın 120. maddesinin dördüncü fıkrası, üniversite öğretim üyeleri ve yardımcılarının serbestçe araştırma ve yayında bulunabileceklerini ifade etmektedir.

Bilindiği gibi, araştırma, ilmi yapma ve yayma ve neşriyatta bulunma hakları bütün vatandaşlar için olduğu gibi üniversite hocaları için de Anayasanın kabul eylemiş bulunduğu haklardandır.

Anayasanın bazı hükümlerinden bir takım mânâlar ve neticeler çıkarmaya teşebbüs ederek bu konuda vatandaşlar ile üniversite öğretim üyeleri arasında bir fark bulunduğu nokta-i nazarının ifadesi Anayasanın on ikinci maddesinde açıkça belirtilen kanun önünde eşitlik esasına aykırı olur. Böyle bir telâkki tarzı mantikî de olmaz. İlmî yapmak, yaymak, fikir ve kanaatlerini ifade eylemek yönünden Türk vatandaşlarını üniversite öğretim üyelerine nazaran kaasır telâkki etmeye müncer olan bir nokta-i nazarın mantıken müdafaası kaabil değildir. Bu itibarla vatandaş bahis mevzuu konularda hangi kayıt ve esaslara bağlı ve onlara tâbi ise, üniversite öğretim üyeleri bakımından da durum aynıdır.

Bir üniversite öğretim üyesi meselâ Marksist Doktrini ne suretle izah edebilmek hakkına sâhip ise, herhangi bir vatandaş, her-

hangi bir yazar da aynı suretle neşriyat yaparak o doktrini izah etmek hukukuna sâhiptir. Üniversite öğretim üyesi olmak diğer Türk vatandaşlarından farklı bir ayrıcalığa ve kanunlar karşısında dokunulmazlığa sahip olmayı tazammun edemez.

Üniversite öğretim üyeleri yönünden Anayasanın tesis etmiş bulunduğu fark, sadece diğer devlet memurları ile bahis konusu olmaktadır. Anayasa ve mevzuat genel olarak diğer devlet memurlarını, siyâsî faaliyette bulunmaktan menettiği halde üniversite öğretim üyelerine, muayyen şartlarla, istisnâî olarak, muayyen siyâsî faaliyet şekillerinde bulunmaya müsaade etmiştir. Bunun mucip sebebi de, sadece, memleketin en ziyade yetişkin olan zümresinin siyâsî atmosfere sükûnet, akl-ı selim, ilim ve basiret getirmelerini sağlamak yönündendir. Ancak şu cihete işaret edelim ki, üniversite öğretim üyelerine tanınmış olan bu selâhiyet, üniversite içinde, üniversite mesaisi yapılırken hiçbir suretle kullanılamaz. Çünkü kanunlar, Üniversiteler Kanunu üniversite hocasının üniversite içinde ne suretle ve ne maksatla mesaide bulunabileceğini tayin etmiştir. Bu mesainin siyâsî maksatlara tevcihi ve bu istikamette aksiyonu ifade eden davranışların üniversite içinde gösterilmesi vazifesinin ve hakkın (akademik hürriyetin) su-i istimalini teşkil eder. Meselâ kanaatı nurculuk istikametinde olan bir din tarîhî profesörünün din tarihi mevzuunu talebeye okuturken fikir ve kanaatını serbestçe yaymak bahane ve vesilesini öne sürmek suretiyle talebeye karşı Nurculuk propagandası yapması, öğretmek hakkının aksiyon istikametinde su-i istimalidir. Yine kanaatı itibariyle Marksist olan bir iktisat hocasının Marksist doktrini izah ederken siyâsî kanaatının tesirini talebeye nakletmek üzere aksiyona geçmesi, mûtab objektif ve ilmî usulleri aşarak Marksizm propagandası yapması, bunun gibi meselâ bir hukuk profesörünün öğretim görevini ifa ederken muhtelif vesile ve bahanelerle Devletin ülkesinin ve milletinin bölünmezliği, parçalanmazlığı prensipine aykırı olarak vatan ve milleti bölücü ve parçalayıcı telkin ve tahriklerde bulunması aynı suretle öğretmek hakkının (akademik hürriyetin) ve memuriyet vazifesinin sui- istimali vasfını taşır.

Bu nevi faaliyetler karşısında memleket gençliğinin müdafaa-sız bırakılmasına ve memleket istikbalinin tahrip edilmesine elbette ki Anayasa cevaz vermemiştir.

Yukarıdaki izahatımızdan anlaşılacağı üzere Üniversite öğretim üyelerinin fikir ve kanaatlerini ifade ve ızhâr etmek hürriyet-

leri bütün Türk vatandaşları için Anayasanın kabul etmiş bulunduğu esaslardan hiçbir suretle farklı değildir.

Siyâsî faaliyette bulunabilmek bakımından üniversite öğretim üyeleri, yukarıda izah edilen mucip sebebler dolayısıyla diğer memurlardan farklı tutulmuşlardır. Üniversite öğretim üyeleri için kabul edilmiş olan siyâsî faaliyette bulunabilmek yetkisi üniversite içinde siyâsî kanaatlerini telkin tarzında aksiyonu ifade eder şekillerde kullanılamaz. Böyle bir kullanma, öğretmek hakkının ve yetkisinin su-i istimalini ifade eder. Üniversite idarecilerinin bahis konusu su-i istimal tezahürleri karşısında hareketsiz kalmaları gerektiği iddia edilemez. Zira üniversiteleri çeşitli siyâsî grupların oyun sahalrı haline getirerek kökünden tahrip etmeye müsait böyle bir ihmal bizzat üniversitelerin kısa zamanda yok olmalarını ve binnetice memleketin bundan dolayı en büyük zararlara dūçar olmasını icab ettirir.

Belirttiğimiz şekildeki sui- istimaller ve ceza kanunlarının menettiği propaganda ve telkinler karşısında bunlara mübaşeret edenler hakkında gerek cezâî, gerek disipliner tâkibatın icrası Anayasaya hâkim kanunîlik ve hukukun üstünlüğü prensibinin zarurî lâzimesidir. Bu nevi hareketler karşısında hareketsiz kalmak kanun hükümlerini bertaraf etmek mânasını taşır. Kendisine âmme vazifesi verilmiş olan idarecilerin, mercilerin ve organların böyle bir ihmal göstermeğe hakları yoktur. Ve bu nevi bir ihmal ilgililer hakkında ceza ve usul kanunlarının gösterdiği müeyyidelerin tatbikini icab ettirir.

Kanunun suç saydığı veyahut memuriyet vazifesinin su-i istimalini tazammun eder mâhiyetteki faaliyetler dolayısıyla üniversite öğretim üyeleri hakkında yapılacak disipliner ve cezâî tâkibat yönünden hassas ve dikkatli bulunmak ve gereksiz tâkipler yoluna giderek ilim adamının tereddüdlere içine düşmesine sebebiyet vermek elbette ki zarurîdir. Esasen mevcut usul kanunları bu hassasiyetin uygulanmasını sağlayacak teminatı da ihtiva eylemektedir. Cezâî tâkibat, Memurîn Muhakematı Kanunu hükümlerine göre yürütülecektir. Disiplin tâkibatı gerek tahkikat safhası, gerek hüküm safhası itibariyle yine öğretim üyeliği vasfını haiz bulunan kişiler ve hey'etler tarafından sonuçlandırılacaktır. Bunların ilim hürriyetinin gölgelenmesine ve tereddüdlere husule gelmesine sebebiyet vermeyecek bir davranış gösterecekleri muhakkaktır.

Üniversiteler, yetkili öğretim üyelerinden kurulu organları eliyle idare ve murakabe edilir. Bu yetkili organları bizzat üniversiteler kendileri seçerler. Özel kanuna göre kurulmuş Devlet üniversiteleri hakkındaki hükümler saklıdır. (Anayasa md. 120, fık. 2).

Üniversite öğretim üyeleri, görevlerini her türlü endişeden uzak olarak yapabilmeleri için, bazı teminat ve muafiyetlere mazhar kılınmıştır. Şöyle ki,

Üniversite organları, öğretim üyeleri ve yardımcıları, yukarıda da belirtildiği gibi, üniversite dışındaki makamlar tarafından her ne suretle olursa olsun görevlerinden uzaklaştırılamazlar. Yani bu hususta üniversite dışındaki makamlar tarafından ittihaz edilen her çeşit tasarruflar, teşriî olsun, icrâî olsun, kazâî olsun, müteber değildir. Anayasaya aykırıdır. Ve Anayasanın sekizinci maddesinin ikinci fıkrası hükmü gereğince hukukî değeri yoktur.

Üniversite öğretim üyeleri ve yardımcıları serbest olarak, esas görevleri olan araştırma ve yayında bulunma yetkisine sâhiptirler.

Memurlara tatbik edilen siyâsî partilere üye olma yasağından, (md. 119, fık. 1) üniversite öğretim üyeleri ve yardımcıları, muaf tutulmuşlardır. Anayasamızın 119 uncu maddesi, memurlara, siyâsî partilere girmeyi yasaklamıştır. Ancak bu yasak, üniversite öğretim üyeleri ve yardımcıları hakkında uygulanmaz. Yani üniversite hocaları ve yardımcıları siyâsî partilere üye olabilirler. Bununla beraber partilerde yönetim vazifesi alamazlar. Bu sonuncu yasağın yeğâne istisnası, genel merkez üyesi olmak ve orada görev almaktır. Bunun dışında herhangi bir yönetim görevinin kabul edilmesi yasaktır.

Üniversitelerin kuruluş ve işleyişleri ,organları ve bunların seçimleri, görev ve yetkileri, öğretim ve araştırma görevlerinin üniversite organlarınca kontrol edilmesi, bu esaslara göre kanunla düzenlenir. (md. 120, fık. 4).